

ZNAČAJ OSIGURANJA ZA UPRAVLJANJE RIZICIMA VANREDNIH SITUACIJA

dr Zoran Keković, Fakultet bezbednosti Beograd
dr Nebojša Žarković, Fakultet za poslovne studije Vršac
Predrag Marić, Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike
Srbije, Sektor za vanredne situacije

Uvod

- Multiplikovanje i interakcija antropogenih uticaja i prirodnih činioca otežavaju mogućnosti predviđanja nastanka i razvoja vanrednih događaja.
- Nedostatak kapaciteta društva da na adekvatan način odgovori na prisutne izazove, rizike i pretnje.
- Osim materijalnih i nematerijalnih gubitaka, postoje i indirektno štete jer potencijalni strani investitori gube interes za ulaganja u Srbiji.
- Osiguranje pokriva brojne rizike koji mogu prouzrokovati različite vanredne situacije, i to kako elementarne nepogode, tako i tehničko-tehnološke nesreće, i, u znatno manjoj meri, ratne događaje i terorizam.

Pojam vanredne situacije

- *Teorijski*: za razliku od *kriza* koje su nejasne po svom karakteru i dimenzijama, vanredne situacije se uglavnom rešavaju rutinskim operativnim procedurama u okviru postojećih kapaciteta organizacije, odnosno zajednice.
- *Normativni*: u Zakonu o vanrednim situacijama Republike Srbije (2009), nastanak ili posledice vanrednih događaja nije moguće sprečiti ili otkloniti redovnim delovanjem nadležnih organa i službi.

Vrste vanrednih situacija

- *elementarne nepogode*: zemljotres, poplava, bujica, oluja, jake kiše, atmosferska pražnjenja, grad, suša, odronjavanje ili klizanje zemljišta, snežni nanosi i lavina, ekstremne temperature vazduha, nagomilavanje leda na vodotoku, epidemija zaraznih bolesti, epidemija stočnih zaraznih bolesti i pojava štetočina i druge prirodne pojave većih razmera (Zakon o VS).
- *tehničko-tehnološke nesreće ili udesi*: požar, eksplozija, havarija, saobraćajni udes u drumskom, rečnom, železničkom i avio saobraćaju, udes u rudnicima i tunelima, zastoj rada žičara za transport ljudi, rušenje brana, havarija na elektroenergetskim, naftnim i gasnim postrojenjima, akcidenti pri rukovanju radioaktivnim i nuklearnim materijama.

Upravljanje rizicima vanrednih situacija

- Proces koji identifikuje potencijalne događaje koji imaju negativne efekte na organizaciju ili zajednicu i obezbeđuje okvir za izgradnju kapaciteta za odgovor na događaj.
- Zahteva hitan i visoko strukturiran odgovor
- Deficit vremena za primenu odgovarajućih mera
- Paradoks: očekujući prijem informacije koja je verodostojna i dovoljna za donošenje odluka, organizacija trpi gubitke.
- *Na početnim stadijumima potencijalne opasnosti, preporučuju se mere opštijeg karaktera, usmerene na povećanje strategijske elastičnosti organizacije.*

Međunarodni standardi upravljanja rizicima vanrednih situacija

- Serija standarda za upravljanje rizicima: ISO 31000 i ISO/IEC 31010
- Porast složenosti i nepredvidivosti kriznih situacija dao je podstrek međunarodnoj standardizaciji u oblasti *društvene bezbednosti*. U okviru međunarodne organizacije za standardizaciju (ISO) 2006. godine uspostavljen je rad na donošenju međunarodnih standarda iz serije ISO/223 Društvena bezbednost
- Neke od najvažnijih oblasti standardizacije u okviru rada Tehičkog komiteta ISO/223 Društvena bezbednost su: Pripravnost na incidente i upravljanje kontinuitetom operacija; Sistemi upravljanja kontinuitetom biznisa; Upravljanje u vanrednim situacijama – zahtevi za komandovanje i kontrolu; Uputstvo za procenu kapaciteta organizacije za vanredne situacije; Javno-privatno partnerstvo, itd.

UN ISDR

- Upravljanje rizikom vanrednih situacija privuklo je pažnju najveće svetske organizacije kroz međunarodnu strategiju za smanjivanje katastrofa – UN ISDR.

Evropski standardi upravljanja rizicima vanrednih situacija

- Evropska komisija je 2010. godine usvojila dokument pod nazivom *Uputstvo za procenu i mapiranje smernica za upravljanje katastrofama*.
- Glavni cilj: donošenje konzistentne politike za upravljanje rizicima na nacionalnom nivou i među državama članicama Unije u oblasti prevencije, planiranja i pripravnosti na katastrofe izazvane prirodnim i ljudskim faktorom.
- Uputstvo je prvenstveno namenjeno vladinim telima i drugim zainteresovanim stranama za izradu nacionalne platforme za procenu rizika. Na osnovu ovog dokumenta očekuje se usvajanje jedinstvene politike za upravljanje rizicima katastrofa do 2014. godine.

Strategija nacionalne bezbednosti

- U Strategiji nacionalne bezbednosti Republike Srbije, poglavlje IV, tačka 4, „Politika nacionalne bezbednosti“, navodi se: „Prihvatanje i primena *međunarodnih, pre svega evropskih, kao i nacionalnih standarda u oblasti bezbednosti, posebno u oblastima ljudske bezbednosti i upravljanja rizikom, bitno doprinose ostvarivanju ciljeva nacionalne bezbednosti.*“ (Stav 10)

Nacionalni standardi upravljanja rizicima vanrednih situacija

- Većina nacionalnih standarda za upravljanje rizicima odnosi se na terminologiju, proces ili metodologiju upravljanja rizicima, organizacionu strukturu i ciljeve upravljanja rizicima.
- Postoje neoborivi dokazi da su *štetni događaji posledica neulaganja u bezbednost, odnosno neprimenjivanja odgovarajućih standarda.* Uz to, od posebnog značaja za Srbiju je i to što su standardi kriterijum odlučivanja za investitore i omogućavaju unapređenje veza sa okruženjem.
- Suština primene standarda za procenu rizika jeste utvrđivanje da li nivo bezbednosti organizacije odgovara procenjenom stepenu rizika.

Nacionalni standard za procenu rizika SRPS A.L2.003, Društvena bezbednost – Procena rizika u zaštiti licâ, imovine i poslovanja

- Zakonskim i podzakonskim aktima propisuje se obaveza i način procenjivanja rizika u raznim oblastima a ne postoji metodološko uputstvo koje objedinjava procenu svih rizika koji ugrožavaju lica, imovinu i poslovanje
- Sistemska neusklađenost procena rizika nadležnih organa u oblasti V/S
- Primenjujući propise iz raznih oblasti bezbednosti i zaštite, organizacije se fragmentarno odnose prema bezbednosti, što nepovoljno utiče na njihovo poslovanje, budući da je procena rizika prepuštena pojedinim organizacionim jedinicama, a ne organizaciji kao celini
- Procene rizika za potrebe državnih organa i privatnih institucija rade samozvani eksperti, zasnivajući svoje rezultate na paušalnim procenama. Pri tome, ne snose nikakvu odgovornost za nastanak štetnih događaja kao posledicu nestručnih procena;
- U odsustvu adekvatnih procena preceњуju se opasnosti, pa time i institucija osiguranja, a mere bezbednosti ne odražavaju stvarni nivo ugroženosti, što zajedno može da vodi nastanku štetnih događaja.

Karakteristike nacionalnog standarda za procenu rizika

- Primenjen je *sveobuhvatan i proaktivan pristup upravljanja rizicima*.
- U standard su ugrađeni principi i uputstva sadržani u odgovarajućim međunarodnim dokumentima i standardima za upravljanje rizicima, prilagođeni normativnopravnom, ekonomskom i društvenom ambijentu Republike Srbije i, naročito, specifičnostima domaćeg tržišta.
- Za osnov procene standard uzima akte procene rizika propisane postojećim zakonskim i podzakonskim propisima.
- Standard sadrži zahteve i uputstvo za procenu drugih kategorija rizika za koje nije propisana odgovarajuća metodologija procene: opštih poslovnih rizika, pravnih rizika, rizika od protivpravnog delovanja eksternih i internih subjekata, kao i rizika neusaglašenosti sa standardima.

Karakteristike nacionalnog standarda za procenu rizika

- U okviru standarda je razvijena jedinstvena metodologija procene rizika u zaštiti licâ, imovine i poslovanja, sa precizno definisanim kriterijumima i načinima izračunavanja nivoa rizika.
- U standardu su sadržani elementi društvene odgovornosti, jer se njegovom primenom omogućava integrisanje svih funkcija bezbednosti u okviru jedne organizacije, olakšavajući na taj način i subjektima šire zajednice, pre svega državnim organima, da uspostave jedinstven sistem zaštite i odgovora na sve vrste vanrednih situacija.

Aneksi standarda

Sveobuhvatna metodologija sadržana u standardu obezbeđuje njegovu primenljivost na razne tehničke oblasti standardizacije, i to:

- 1 SRPS A.L2.003-1 za oblast vanrednih situacija;
- 2 SRPS A.L2.003-2 za oblast požara i eksplozija;
- 3 SRPS A.L2.003-3 za oblast životne sredine;
- 4 SRPS A.L2.003-4 za oblast odbrane;
- 5 SRPS A.L2.003-5 za oblast projektovanja sistema tehničke zaštite;
- 6 SRPS A.L2.003-6 za **oblast osiguranja** (životnog i neživotnog)

Korisnici standarda

- Privredne i neprivredne organizacije koje vrše procenu rizika u skladu sa zakonom i podzakonskim aktima ili za sopstvene potrebe;
- orgnaizacije koje pružaju ili koriste usluge privatnog obezbeđenja;
- osiguravajuća društva i finansijske institucije;
- obrazovne i naučne institucije;
- lokalna samouprava i nadležni inspekcijski i drugi organi i tela koja vrše procene rizika;
- sportska društva;
- celokupna stručna javnost koja upotrebljava jedinstvenu terminologiju u oblasti zaštite liča, imovine i poslovanja.

Dodirne tačke bezbednosti i osiguranja od rizika vanrednih situacija

- Bezbednosna kultura je na nižem nivou od osiguravajuće. To dovodi do toga da se plaćanje premije osiguranja često shvata kao zamena za ulaganje u bezbednost, što utiče da se mere bezbednosti i zaštite povinuju zahtevima osiguranja, umesto bezbednosnim zahtevima i potrebama.
- Do pravilnog odnosa se dolazi tako što osiguravajuća društva precizno vrednuju rizike i utvrđuju premiju osiguranja, a menadžeri rizika vanrednih situacija procenjuju rizike i potreban nivo bezbednosti. Budući da upravljanje rizicima vanrednih situacija podrazumeva primenu odgovarajućih mera bezbednosti, a osiguravajuća društva sve više preuzimaju odgovornost "za sve vrste rizika", *zajednički interes bi se ogledao u korišćenju jedinstvenih zahteva i kriterijuma za procenu rizika čime se štiti profit i osiguravača i osiguranika.*
- Neophodno je da se među predstavnicima interesnih strana *obezbedi jedinstven pristup vezan za procenu rizika, kao i podrška za postupanje sa najvećim rizicima*

Upravljanja rizicima vanrednih situacijama u domaćem zakonodavstvu

- Zakon o vanrednim situacijama RS svrstava privredna društva, druga pravna lica i preduzetnike u kategoriju subjekata sistema zaštite i spasavanja (član 4, stav 1, tačka 2). Stav 3 istog člana jasno propisuje obavezu sprovođenja preventivnih mera zaštite i spasavanja, u koje se, prema odredbi člana 8, tačka 15, ubrajaju i aktivnosti procene rizika i ugroženosti od elementarnih nepogoda i drugih nesreća.
- Posebno mesto u sistemu zaštite i spasavanja zakonodavac daje *ovlašćenim i osposobljenim pravnim licima*. Ovlašćena pravna lica su privredna društva i druga pravna lica kojima je povereno vršenje poslova od posebnog interesa za Republiku Srbiju (član 8, tačka 24, Zakona). Osposobljena pravna lica su, prema odredbi sledeće tačke istog člana, privredna društva i druga pravna lica koja su osposobljena i opremljena za zaštitu i spasavanje.

Upravljanja rizicima vanrednih situacijama u domaćem zakonodavstvu

- U skladu sa izmenama i dopunama zakona o vanrednim situacijama Republika Srbija je donela *Uputstvo o metodologiji za izradu procene ugroženosti i procene rizika i planova zaštite i spasavanja*. Sastavni deo ove metodologije je procena rizika od elementarnih nepogoda i drugih nesreća kao najsloženiji deo procene ugroženosti, čiji je osnov nacionalni standard za procenu rizika SRPS A.L2.003 Društvena bezbednost.
- Metodologija za procenu rizika u zaštiti od elementarnih nepogoda i drugih nesreća je specifikovana za ovu oblast i predstavlja sveobuhvatan skup kriterijuma prema kojima subjekti zaštite i spasavanja vrše poređenje utvrđenog stanja na području sa definisanim parametrima. To istovremeno znači da organizacija procesuiru svaku pojedinačnu opasnost u skladu sa zahtevima i kriterijumima propisanih u ovoj metodologiji.

Upravljanja rizicima vanrednih situacijama u domaćem zakonodavstvu

- Subjektima koji su dužni da izvrše procenu rizika smatraju se: republika, pokrajina, lokalna samouprava i privredna društva (Zakon o V/S, 2009).
- Efikasnost izrade procene rizika zavisice od ispunjenosti zakonskih uslova i postojanja stručnog lica osposobljenog za vršenje poslova procene rizika.
- Ostali uslovi:
 - osiguranje od odgovornosti za štetu koja bi mogla nastati u toku procene rizika,
 - posedovanje adekvatne informatičke podrške,
 - korišćenje svih izvora o potencijalnoj opasnosti

Mesto osiguranja u upravljanju rizicima vanrednih situacija

- Premda predstavlja samo jednu od više mogućnosti za upravljanje rizicima, osiguranje će gotovo zacemento biti deo programa upravljanja rizicima svake organizacije.
- Ista ocena važi ako se posmatra samo upravljanje rizicima vanrednih situacija.
- Načela i obrasci proistekli iz izučavanja i primene osiguranja imaju opšti uticaj na upravljanje rizicima vanrednih situacija, zbog toga što je teorija rizika polazna osnovica delatnosti osiguranja.
- Izučavanjem osiguranja upravljači rizicima vanrednih situacijapostaju bliži sa institucionalnim, praktičnim i rukovodilačkim znanjima neophodnim za njihov svakodnevni rad.

Mesto osiguranja u upravljanju rizicima vanrednih situacija

- Znanja o riziku stečena razumevanjem osiguranja predstavljaju jedinstveno područje i za znanja iz oblasti upravljanja rizicima vanrednim situacijama.
- Upravljač rizicima mora biti stručnjak za više oblasti, a njegova stručnost proističe iz spajanja znanja i umenja iz nekoliko područja: upravljanja, novčanih poslova, prava, bezbednosnog inženjeringa.
- Znanja o riziku iz osiguranja, zbog svoje jedinstvenosti, toliko su važna za upravljanje rizicima vanrednih situacija da, ukoliko se teži celovitom i temeljnom pristupu, moraju neizostavno biti uključena i u njegovo proučavanje i primenu.

Vrste osiguranja koje pokrivaju rizike vanrednih situacija

- Polazeći od širine pojma vanrednih situacija, mogućnosti pribavljanja osiguravajuće zaštite od njih izuzetno su brojne.
- Procena njihove primene zavisice od određenog slučaja za koji je potrebna zaštita.
- U ovom radu su, kao primer, obrađene mogućnosti koje pružaju samo dve vrste osiguranja:
 - ▣ osiguranje lica od posledica nezgode i
 - ▣ osiguranje od požara.
- Zbog ograničenog obima rada nisu mogli biti obrađeni i drugi vidovi pokrića koji služe zaštititi od mnogih rizika koji proističu zbog vanrednih situacija.
- Od njih ističemo naročito sledeće vrste osiguranja:

Vrste osiguranja koje pokrivaju rizike vanrednih situacija

- Osiguranje života.
- Kasko-osiguranje motornih vozila.
- Osiguranje robe u prevozu.
- Osiguranje biljne proizvodnje.
- Osiguranje životinja.
- Osiguranje od odgovornosti zbog zagađenja okoline.
- Osiguranje stakla.
- Tehnička osiguranja:
 - Osiguranje od loma mašina,
 - Osiguranje građevinske opreme,
 - Osiguranje elektronskih uređaja,
 - Osiguranje objekata u izgradnji,
 - Osiguranje objekata i opreme u montaži.

Zaključak

- Vanredne situacije, a posebno elementarne nepogode i druge nesreće prirodnog i društvenog porekla izazivaju ogromna razaranja i ostavljaju trajne posledice po ljude, njihovu imovinu, životnu sredinu, a takođe ugrožavaju i kritičnu infrastrukturu.
- Posmatrano kroz broj izgubljenih života, materijalna razaranja i vanredne finansijske izdatke, Republika Srbija trpi ogromne gubitke kao posledica raznih vanrednih situacija.
- Protekli period je karakterisala relativno haotična upotreba snaga i sredstava namenjenih za reagovanje u vanrednim situacijama.

Zaključak

- Takva situacija je zahtevala donošenje odgovarajućih standarda, kao i zakonske i podzakonske regulative od značaja za izradu procene ugroženosti Republike Srbije od elementarnih nepogoda i drugih nesreća.
- Metodologija procene rizika od elementarnih nepogoda i drugih nesreća u Republici Srbiji čiji osnov predstavlja poseban nacionalni standard za procenu rizika je, upravo, zamišljena i specifikovana kao skup kriterijuma i parametara, definisanih od strane ekspertske organizacije nadležnih za svaku pojedinačnu vrstu potencijalnih opasnosti, koji omogućavaju jedinstveno i precizno tumačenje i analiziranje potencijalnih opasnosti putem integralne procene rizika.

Zaključak

- Krajnji cilj jeste definisanje vrste, veličine i rasporeda snaga i sredstava neophodnih za efikasan odgovor na vanredne situacije, ali i na realnim pokazateljima zasnovano preventivno delovanje i, u krajnjem slučaju, evakuisanje stanovništva i dobara u cilju zaštite i spasavanja.
- Nalazi iz ovog rada upućuju i na zaključak da osiguranje pruža brojne mogućnosti zaštite od događaja koji prouzrokuju vanredne situacije i štete na licima i imovini.
- Prilikom primene osiguranja kao tehnike za upravljanje rizicima vanrednih situacija, neophodno je imati na umu da su neke opasnosti redovno isključene iz obuhvata.

Zaključak

- Pojedini rizici - zemljotres, suša, nuklearne, ratne i političke opasnosti pokrivaju se samo uz posebna ugovaranja i ograničenja, ili ih osiguravači u potpunosti odbijaju.
- Iz ovog proističu izvesna ograničenja osiguranja kao mere upravljanja rizicima vanrednih situacija.
- Prilikom suočavanja sa opasnostima koje stvaraju vanredne situacije, uz osiguranje kao izuzetno važnu meru, moraju se koristiti i druge tehnike (mere sprečavanja, mere suzbijanja, uključivanje države u nošenje novčanog tereta šteta i druge).
- Samo uz njihov spoj biće moguće izraditi delotvoran program upravljanja rizicima vanrednih situacija.

zorankekovic@yahoo.com

www.caruk.rs

caruk06@gmail.com

nzarkovic@sbb.rs

